



фесора кафедри римського права. Тут він читав курс лекцій та проводив практичні заняття по догмі римського права. З 1907 р. він був виконуючим обов'язки ординарного професора кафедри римського права. У 1909 р. його затвердили у званні заслуженого професора<sup>1</sup>.

**Не менш значимим у світовій цивілістиці та романістиці є ім'я Миколи Львовича Дювернуа.** Після закінчення Московського університету у 1857 р., працюючи учителем законодавства в першій московській гімназії, він почав цікавитися римським правом. Для продовження вивчення римського права та його історії М. Л. Дювернуа у 1865 р. відправився до Лейпцігського університету. Після повернення в 1869 р. захистив магістерську дисертацію «Источники права и суд в древней России: опыты по истории русского гражданского права». Незабаром М. Л. Дювернуа отримав запрошення викладати римське право як виконуючий обов'язки екстраординарного професора в Демидівському ліцеї, де з 1871 до 1875 р. він очолював кафедру римського права. У цей період він написав докторську дисертацію, присвячену дослідженню зобов'язань у римському праві («Основная форма корреляльного обязательства: историко-юридическое и критическое исследование по римскому праву»), яку захистив у Новоросійському університеті. У 1874 р. рада Новоросійського університету обрала М. Л. Дювернуа ординарним професором римського права. У працях М. Л. Дювернуа практично не зустрічається термін «рецепція римського права», однак сутність цього явища точно охарактеризована ним у праці «Значение римского права для российских юристов», в якій він аргументовано виклав свої погляди щодо значення римського права для Росії<sup>2</sup>.

Вагомий внесок у розвиток Одеської школи рецепції римського права був зроблений видатним цивілістом і романістом, **Сергієм Павловичем Ніконовим.** Після переведення його у липні 1909 р. до Новоросійського університету на посаду ординарного професора, він очолив кафедру цивільного права і цивільного судочинства. Проте читав він не лише курс цивільного права, але й історію і догму римського права. У багатьох наукових працях С. П. Ніконова підіймаються питання рецепції римського права стосовно окремих інститутів

(«Развитие защиты владения в средневековой Европе», «Секвестрация в гражданском праве» та ін.)<sup>3</sup>.

У радянський період Одеська школа рецепції римського права зазнала суттєвих втрат у зв'язку з негативним ставленням до римського права у цілому і можливості його рецепції більш пізніми правовими системами зокрема. На протязі цього періоду проблеми рецепції римського права практично не підіймалися у наукових дослідженнях. Єдиним, хто продовжував цікавитися впливом римського права на розвиток права цивільного, був вже неодноразово нами згадуваний І. В. Шерешевський<sup>4</sup>.

Ілля Веніамінович Шерешевський ввійшов у історію як найвидатніший романіст і цивіліст свого часу. Після закінчення юридичного факультету Новоросійського університету, він розпочав практичну діяльність – працював помічником присяжного повіреного, присяжним повіреним, адвокатом, начальником Одеського карного розшуку. Згодом І. В. Шерешевський почав поєднувати практичну діяльність з викладацькою. У 20-ті роки ХХ ст. він почав викладати право в Одеському інституті гуманітарних наук, котрий пізніше був перетворений на інститут народного господарства. У 1928 р. був обраний професором цивільного та торгового права юридичного факультету Одеського інституту народного господарства. Після поновлення у 1947 р. юридичного факультету в Одеському державному університеті, читав на цьому факультеті лекції з римського, цивільного права, історії держави та права зарубіжних країн, трудового права, курсу адвокатури. У своїх наукових працях І. В. Шерешевський завжди приділяв особливу увагу дослідженню римського права. Підіймаються у його працях і питання рецепції, зокрема, вплив римського права на цивільне право Франції ним був досліджений у праці «Французький Цивільний кодекс 1804 р. (Кодекс Наполеона)»<sup>5</sup>.

Будучи щиро захопленим римським правом та неперевершеним інтелектом римських юристів, І. В. Шерешевський і у своїх студентах зумів

<sup>1</sup> Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник у 4-х т. — Одеса: Астропринт, 2000. — Том 1. — 2000. — С. 11-13.

<sup>2</sup> Див.: Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник у 4-х т. — Одеса: Астропринт, 2000. — Том 1. — 2000. — С. 360-362; Харитонов Є. О. Одеська цивілістика ХІХ ст.: сукупність особистостей чи наукова школа // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. — Одеса: Юридична література, 2011. — Вип. 59. — С. 166.

<sup>3</sup> Див.: Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник у 4-х т. — Одеса: Астропринт, 2000. — Том 3. — 2000. — С. 346-347; Харитонов Є. О. Одеська цивілістика ХІХ ст.: сукупність особистостей чи наукова школа // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. — Одеса: Юридична література, 2011. — Вип. 59. — С. 167.

<sup>4</sup> Див.: Некіт К. Г. Одеська цивілістика в особах // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. — Одеса: Фенікс, 2011. — Вип. 10. — С. 18-28; Некіт К. Г. Одеська романістика в особах // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. — Одеса: Фенікс, 2011. — Вип. 11. — С. 11-17.

<sup>5</sup> Харитонов Є.О. Праці І.В. Шерешевського у контексті формування Одеської школи рецепції римського права // Римське право і сучасність (Шерешевські читання): матер Міжнар. наук. конф. (м. Одеса 4 грудня 2010 р.). Частина 2. — Одеса: Фенікс, 2010. — С. 11-14.

пробудити жвавий інтерес до дослідження рецепції римського права правовими системами сучасності. Серед учнів І. В. Шерешевського був і Євген Олегович Харитонов, з іменем якого сьогодні пов'язують новий етап розвитку Одеської школи рецепції римського права.

Євген Олегович Харитонов відразу після закінчення з відзнакою у 1974 р. юридичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова, почав викладацьку діяльність. Послідовно він пройшов шлях від асистента до професора, завідувача кафедрою цивільного права. Сьогодні Є. О. Харитонов доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Національної академії правових наук України і визнаний представник сучасної школи рецепції римського права. До дослідження здобутків римського права він звертався вже у кандидатській дисертації – «Обязательства, возникающие из ведения дел без поручения, в советском гражданском праве», захищеної у 1980 р., першій розділ якої було присвячено огляду римського права у контексті проблематики дисертації. Після цього Є. О. Харитонов почав цікавитися проблемами рецепції римського права сучасним цивільним правом України, видав значну кількість праць з цього питання і захистив у 1997 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Рецепция римского частного права (теоретичні та історико-правові аспекти)». Після цього ним було підготовлено ще низка монографій і навчальних посібників, присвячених римському праву та його рецепції: «Рецепция римского частного права» (1996), «Приватне право у Стародавньому Римі» (1996), «Рецепция римского частного права (історико-правові та теоретичні аспекти)» (1997), «Основи римського приватного права» (1998), «Рецепция римского частного права: парадигма прогрессу» (1999), «Історія приватного (цивільного) права Європи. Античність» (1999), «Історія приватного права Європи. Східна традиція» (2000), «Історія приватного права Європи. Західна традиція» (2001) та ін.

Вплив Є. О. Харитонова на формування поглядів нового покоління юристів проявляється у великій кількості кандидатських дисертацій, захищених під його керівництвом, які у тій чи іншій мірі стосуються римського права – досліджень його впливу на сучасне цивільне право, питань рецепції, історії розвитку окремих інститутів. Характерною рисою дисертаційних досліджень його учнів є надання історичного огляду розвитку практично кожного розглядуваного інституту, починаючи з римського

права, котре є першоджерелом більшості сучасних правових систем взагалі та цивільних інститутів, зокрема. За ініціативою Євгена Олеговича з 2001 року щорічно проводиться міжнародна науково-методична конференція «Римське право і сучасність», в рамках якої обговорюються наукові доробки представників не тільки школи рецепції римського права в Одеському регіоні, але й дослідників римського права з інших регіонів України та зарубіжних країн, які займаються даними проблемами. У роботі конференції приймають участь також цивілісти, які досліджують інститути цивільного права у розвитку від римського права до сучасності, завдяки чому багато цивільних інститутів отримують нове осмислення<sup>1</sup>.

Під керівництвом Є. О. Харитонова було написано значну кількість кандидатських дисертацій, присвячених питанням рецепції римського права сучасним цивільним правом України, пишуться докторські дисертації з цієї проблематики. Це, зокрема, дисертаційні дослідження І. Г. Бабич, М. О. Гейко, Р. Ф. Гонгало, В. О. Гончаренко, С. Д. Гринько, Р. М. Достдар, Г. В. Пучкової, Є. С. Северової, П. М. Федосєєва та інших. Деякі науковці, які свого часу захистили кандидатські дисертації під керівництвом Є. О. Харитонова, зробили свій внесок у розвиток школи рецепції римського права завдяки дослідженню історії розвитку окремих інститутів за римським правом, визначаючи, таким чином, вплив римського права на сучасні цивільні інститути. Це, зокрема, Л. В. Ємельянова, Д. С. Прутян, В. І. Форманюк, Т. Є Харитонова та інші<sup>2</sup>.

Ірина Григорівна Бабич у 2003 р. закінчила Одеську національну юридичну академію. У 2006 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України». З вересня 2004 р. працювала на посаді асистента кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії (нині – Національного університету «Одеська юридична академія»), з жовтня 2007 р. працює на посаді доцента кафедри. Сфера наукових інтересів – зобов'язальне право України, римське приватне право та його рецепція, принципи цивільного права України. З відповідної проблематики має понад 30 публікацій.

Мирослава Олегівна Гейко у 1980 р. закінчила Київський педінститут іноземних мов з відзнакою. Працювала вчителькою в Умані. З 1999 р. викла-

<sup>1</sup> Див.: Некіт К. Г. Одеська романістика в особах // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 11. – С. 11-17.

<sup>2</sup> Наукові біографії вказаних цивілістів були наведені у попередньому числі Часопису.



Єлена Станіславівна Сєверова у 1996 р. закінчила юридичний факультет Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (тепер – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова). У 2004 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Представництво за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному праві України». З 1997 року працювала на посаді асистента кафедри цивільного права та процесу університету, у теперішній час є доцентом кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». З 2001 року обіймала посаду судді Малиновського районного суду м. Одеси, з 2009 року працює суддею апеляційного суду Одеської області. Сферою наукових інтересів є цивільне право України, працює над проблемою «Правові традиції у сучасному сімейному та спадковому праві України». Має понад 20 публікацій, серед яких наукові та навчально-методичні праці, розділи у колективних підручниках.

Петро Михайлович Федосєєв у 1979 р. закінчив юридичний факультет Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (тепер – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова). У 2003 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Інститут поруки за римським правом та його рецепція у цивільному праві України». Трудову діяльність розпочав в органах місцевих рад м. Одеси, працював в оргвідділі Одеського облвиконкому, юрисконсультом, головним юрисконсультом Одеського обласного агропромислового комітету. У 1989 р. створив Одеську обласну організацію «Союз Чорнобиль» і неодноразово обирався її лідером. З вересня 2000 р. працював на посаді асистента кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії (нині – Національного університету «Одеська юридична академія»), з вересня 2004 р. працює на посаді доцента цієї кафедри. Сфера наукових інтересів – цивільне страхування, проблеми рецепції римського права. Є автором багатьох проектів постанов Кабміну, наукових публікацій.

Серед сучасних юристів, завдяки науковій діяльності яких продовжують свій розвиток традиції Одеської школи рецепції римського права, слід згадати також О. І. Харитонову<sup>1</sup>, К. М. Глиняну.

Катерина Михайлівна Глиняна у 1997 р. закінчила юридичний інститут Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (нині – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова). У 2006 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України». З грудня 1997 р. працювала на посаді асистента кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії (нині – Національного університету «Одеська юридична академія»), з вересня 2007 року працює на посаді доцента кафедри. Сфера наукових інтересів – питання сімейного права, римське приватне право, рецепція римського приватного права в Україні. З відповідної проблематики має понад 30 публікацій.

Таким чином, сьогодні можна впевнено говорити про існування самостійної Одеської школи рецепції римського права, преставникам якої властивий особливий науковий стиль, що проявляється у використанні в якості методологічної основи цивілістичних досліджень здобутків римського приватного права. Передумови для формування традицій Одеської школи рецепції римського права були створені ще у ХІХ ст. видатними цивілістами та романістами того часу (Д. І. Азаревичем, В. І. Адамовичем, М. Л. Дювернуа, С. П. Ніконовим та іншими). У радянський період, незважаючи на зневаження надбань римської юриспруденції, традиція визнавати значення досягнень римських юристів для розвитку цивільного права була збережена завдяки діяльності, зокрема, І. В. Шерешевського. Сьогодні Одеська школа рецепції римського права пов'язується, передусім, з ім'ям Є. О. Харитонова та його учнів, а також низки науковців, які займаються дослідженням рецепції римського права та його значення для розвитку сучасного цивільного права України (К. М. Глиняної, О. І. Харитонівної та ін.).

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є. О. Одеська школа цивілістики: до проблеми визначення поняття та особливостей // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 10. – С. 12-18.
2. Некіт К. Г. Одеська цивілістика в особах // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 10. – С. 18-28.
3. Некіт К. Г. Одеська романистика в особах // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 11. – С. 11-17.
4. Харитонов Є. О. Одеська цивілістика ХІХ ст.: сукупність особистостей чи наукова школа // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. – Одеса: Юридична література, 2011. – Вип. 59. – С. 163-171.
5. Вчені-юристи України: Довідник / За ред. Верменчук М. Ф., Кравчук М. Т. – Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. – 420 с.
6. Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник у 4-х т. – Одеса: Астропринт, 2000.
7. Харитонов Є. О. Праці І. В. Шерешевського у контексті формування Одеської школи рецепції римського права // Римське право і сучасність (Шерешевські читання): матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса 4 грудня 2010 р.). Частина 2. – Одеса: Фенікс, 2010. – С. 11-14.

<sup>1</sup> Наукова біографія О. І. Харитонівної наведена у попередньому числі Часопису.